

Žingsniai, padėsiantys išvengti nelaimių: įstatyminės bazės tobulinimas, institucijų bendradarbiavimas ir reali pagalba

Onutė Lasytė

Socialinės srities problemos, nutikus šalyje skaudiems ir tragiškiems įvykiams, susijusiems su besaikiu alkoholio vartojimu, vaikų nepriežiūra, smurtu artimoje aplinkoje ir tėvų atsakomybe, prašyte prašosi greitų valdžios atstovų bei socialinės srities specialistų sprendimų. Ir ne tik sprendimų, bet efektyvių veiksmų, padėsiančių išspręsti pastaruoju metu susikaupusius socialinius skaudulius bei po skaudžių įvykių išryškėjusias socialinio darbo su socialinės rizikos asmenimis ir šeimomis trūkumus, tokius kaip socialinio darbuotojo atsakomybės našta už šeimą, neveiksnų asmenį, socialinio darbuotojo saugumas bei kt.

Panašios ir kitos problemos kaip tik buvo aptartos ir nagrinėjamos LR Seimo narės Mildos Petrauskienės iniciatyva Utenos rajono savivaldybėje surengtame pasitarime-diskusijoje socialiniais klausimais. Kad pastarieji yra ypač aktualūs, parodė diskusijoje dalyvavusių institucijų atstovų gausa. Pasitarime-diskusijoje dalyvavo Utenos rajono socialinių paslaugų centro direktorė Danguolė Mačionytė, Utenos rajono savivaldybės administracijos Vaikų teisių apsaugos skyriaus vedėja Gailutė Blažienė, Utenos rajono savivaldybės administracijos Socialinių reikalų ir sveikatos apsaugos skyriaus vedėja Inga Šakalienė, Utenos šeimos ir vaiko gerovės centro direktorė Diana Deveikienė, Utenos rajono seniūnijų seniūnai, seniūnijų socialiniai darbuotojai, policijos ir prokuratūros atstovai.

Pasitarimo-diskusijos leitmotyvas – tėvų atsakomybės stoka, daugeliu atvejų, pasak Dianos Deveikienės, tikras „nužmogėjimas“, privedantis prie tokių protu sunkiai suvokiamų įvykių, kurie nutiko Kėdainių rajone, bei netobula socialinės srities įstatyminė bazė, sukurianti dirvą įvairioms institucijoms nesusikalbėti tarpusavyje ir su bendruomenėmis.

Kaip pasitarime sakė Vaikų teisių apsaugos skyriaus vedėja Gailutė Blažienė, susirūpinimą kelia tai, kad Seime užstrigęs Vaiko teisių apsaugos pagrindų, šeimynų įstatymų pakeitimų svarstymas. Neramu ir dėl Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo praktinio įgyvendinimo. Šio įstatymo projekte savivaldybių Vaikų teisių apsaugos skyriams (VTAS) numatoma daug papildomų funkcijų, tačiau žinant faktinę VTAS situaciją, yra nesuprantama, kodėl ministerija nenumato lėšų šioms funkcijoms, kurios perduotos savivaldybėms, vykdyti. Štai 2009 m. VTAS buvo deleguota 45 funkcijos, per pastarąjį laikotarpį nuo 2009 m. papildomai skirta dar 17 funkcijų. Todėl esant tokiai situacijai, funkcijų, kurios numatytos parengtame įstatymo projekte, VTAS vykdyti nebus pajėgūs. Yra parengtas perėjimo nuo institucinės globos prie globos šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų pertvarkos veiksmų planas. Bet jis parengtas be finansinių paskaičiavimų ir lėšų tam nėra skirta. Paskutiniu metu daug kalbama apie bendruomeninių paslaugų plėtojimą savivaldybėse, bet tą daryti palikta savivaldybėms už savo lėšas.

Būtinasi ir darbo su socialinės rizikos šeimomis tvarkos, ir vaikų paėmimo iš socialinės rizikos šeimų tvarkos nustatymas, didesnių teisių suteikimas nevyriausybinėms organizacijoms. Kol nėra reglamentuotas vaiko paėmimo iš šeimos klausimas, be reikalo viešoje erdvėje diskutuojama ir aptarinėjami VTAS veiksmai paimant vaiką iš šeimos.

Socialinių paslaugų centro direktorės Danguolės Mačionytės duomenimis, Utenos rajone šiuo metu gyvena 156 socialinės rizikos šeimos (2015 metais tokių šeimų buvo 182), 42 iš jų yra vadinamos „juodosiomis šeimomis“, kurioms tenka skirti ypatingai daug dėmesio. Minėtose šeimose auga 232 vaikai (122 – kaime, 100 – mieste ir 10 – Pačkėnų savarankiško gyvenimo namuose). Darbui su socialinės rizikos šeimomis skirta 11 pareigybių, dirba 13 darbuotojų. Štai Užpalių seniūnijoje vienas darbuotojas lanko 16 socialinės rizikos šeimų, kuriose auga 16 vaikų. Vieną kartą aplankant šeimas tenka nuvažiuoti 120 km. Saldutiškio ir Kuktiškių seniūnijose vienas socialinis darbuotojas teturi 0,75 etato, o lanko 8 šeimas. Per dieną jam tenka nuvažiuoti 95 km., o per mėnesį – jau 450 km.

Pažiūrėkime, kokius darbus socialinis darbuotojas dirba lankomose šeimose. Jis turi nustatyti, ar suaugusieji yra blaivūs ir psichiškai stabilūs, ar geri tarpusavio santykiai šeimoje, ar yra maisto ir ar švaru ir tvarkinga namuose. Socialiniam darbuotojui privalu palydėti pas specialistus (psichologą, psichiatrą, odontologą, dėl šeimos planavimo, dėl neįgalumo nustatymo), tarpininkauti tarp asmens (šeimos) ir institucijų, su šeima sudaryti veiklos planą, prižiūrėti šeimos turimus naminius gyvūnus (kastravimas, skiepijimas), padėti planuoti šeimos biudžetą, krizinės situacijos metu iš humaniškų paskatų, kad vaikas liktų šeimoje, nupirkti pačius būtiniausius produktus ir kt.

Socialinių paslaugų centras teikia ir lankomosios priežiūros namuose paslaugas, kurios yra skirtos Utenos rajono neįgaliesiems ir pagyvenusiems žmonėms. Lankomosios priežiūros darbuotojas, teikdamas pagalbą į namus paslaugas, vidutiniškai aptarnauja 10 asmenų, per dieną aplankydamas vidutiniškai 4 asmenis. Paslaugų teikimui socialinis darbuotojas per dieną skiria 5 val., kitas laikas reikalingas kelionei iki kliento ir atgal. Iš viso pagalbai į namus skirta 11,25 pareigybės, dirba 12 lankomosios priežiūros darbuotojų. Jie nuperka maisto produktų ir medikamentų, tvarko kambarius, išneša šiukšles, suteikia pagalbą maudantis, padeda užsiregistruoti pas gydytojus ir palydi į gydymo įstaigą.

Deja, ir į socialinės rizikos šeimas, ir pas neįgaliuosius ar pas socialinės rizikos asmenis socialiniai darbuotojai vyksta savais automobiliais arba pėsčiomis. Diskusijoje kalbėję specialistai vieningai sakė, kad privalu reglamentuoti socialinio darbuotojo darbo laiką, nustatyti vienam socialiniam darbuotojui tenkančių šeimų skaičių, aprūpinti specialistus ryšio bei transporto priemonėmis, jo statusą prilyginti pareigūnui ar valstybės tarnautojui smurto atveju. Be to, nėra teisės aktų, kurie konkrečiai apibrėžtų socialinių darbuotojų darbą, nustatytų normatyvus. Būtinai darbuotojo, dirbančio socialinį darbą, vertinimo kriterijai, numatyti teisės aktu.

Pasak Socialinių reikalų ir sveikatos apsaugos skyriaus vedėjos Ingos Šakalienės, būtina parengti vieningus visų socialinių paslaugų kokybės standartus, kurie padėtų numatyti, kaip savivaldybės galėtų kontroliuoti socialinių paslaugų kokybę. Mat dabar kiekviena savivaldybė savo nustatyta tvarka paslaugų kokybę vertina skirtingai, todėl ta pati paslauga vienoje savivaldybėje gali būti įvertinta kaip pakankamai kokybiška, o kitoje ne.

Baigiantis pasitarimui LR Seimo narė Milda Petrauskienė reziiumavo, kad pirmas žingsnis, formuojant naują požiūrį į situaciją, susiklosčiusią socialinėje srityje, – socialinės srities įstatyminės bazės tobulinimas, įstatymų pataisų ir naujų teisės aktų priėmimas. „Būtina, kad įvairios institucijos, kurių darbas susietas su vaiko teisių apsauga, socialinės rizikos šeimomis ir kt., tarpusavyje glaudžiai bendradarbiautų, – sakė Seimo narė. – Štai Lietuvoje yra labai daug įvairių tarnybų (daugiau kaip 20), besirūpinančių vaiko teisių apsauga, bet atsitikus bėdai atsakomybės nėra kam prisiimti... Glaudus bendradarbiavimas pagalbą šeimai, vaikui ar neįgaliam asmeniui netruktų padaryti realia, o ne „popierine“. Mes dabar kovojame su pasekmėmis. Deja, yra užaugusi keturiasdešimtmečių su intelekto sutrikimais karta, kuri stokoja socialinių įgūdžių. Manau, kad Utenos rajone būtina įkurti specializuotos pagalbos centrą.“

Dar viena išeitis, padėsianti užkirsti kelią nelaimėms, – vietos bendruomenių ir nevyriausybinių organizacijų įtraukimas į socialinių klausimų sprendimą. Bendruomenės nariai, gyvenantys šalia ir žinantys vienos ar kitos šeimos problemas, gali pirmi pastebėti nelaimės ženklus ir informuoti atitinkamas tarnybas. O nevyriausybinių organizacijų, kurioms būtų suteikta daugiau teisių, galėtų tapti puikiais socialinių darbuotojų pagalbinkais.